

AKSIYADORLIK JAMIYATLARIDA MHXSni QO'LLASH NATIJALARINI TAHLIL QILISH VA UNI TAKOMILLASHTIRISH

Abdusattorova Matluba Sobirovna
Abdusattorova Bo'rixol Sobirovna
Abdusattorov Abdusamat Sobirovich
Bank Moliya Akademiyasi magistranti
Ilmiy raxbar:Dots.
Z.Pardaeva
Toshkent iqtisodiyot Universiteti o'qituvchisi

Annotatsiya: *Aktsiyadorlik jamiyatlarida Moliyaviy Hisobotning Xalqaro Standartlarini qo'llash natijalari, uning uslubiy, umumiy, texnik va tashkiliy tuzilmasi o'rganiladi hamda uni Xalqaro Moliyaviy Hisobot Standartlari asosida takomillashtirish bo'yicha takliflar ishlab chiqish va shu orqali aktsiyadorlik jamiyatlarida moliyaviy hisobotlarni takomillashtirish.*

Bu esa aktsiyadorlik jamiyatlarida moliyaviy hisobotning xalqaro standartlarini takomillashtirish asosida buxgalteriya hisobini to'g'ri tashkil etish va yuritish, moliyaviy hisobotlarni o'z vaqtida tuzish va taqdim etish metodikasini yaratishga olib keladi. Bu aktsiyadorlik jamiyatlarining moliyaviy ahvoli to'g'risidagi ma'lumotlarning ishonchliligini yanada oshirish va qo'shimcha sarmoyalarni jalb etishga xizmat qiladi.

Aktsiyadorlik jamiyatlarida moliyaviy hisobotlarni MHXS lari talablariga muvofiqlashtirish bo'yicha berilgan taklif va tavsiyalar "O'zbekiston temir yo'llari" aktsiyadorlik jamiyati hisobotini moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga transformatsiya qilish jarayonida qo'llash uchun qabul qilingan.

Kalit so'zlar: *Xalqaro moliyaviy hisobot standartlari, aktsiyadorlik jamiyatlari, O'zbekiston temir yo'llari, balans, moliyaviy hisobot.*

KIRISH

Bugun mamlakatimiz iqtisodiyotining barcha jabhalarida tub islohotlar amalga oshirilmoqda. Bugungi globallashtirish jarayonida barcha sohalarda sifatli va raqobatbardosh tizim yaratish bo'yicha amaliy ishlar davom etmoqda. O'zbekiston iqtisodiyotida investitsiyalarni jalb qilish uchun muayyan sharoit yaratish, bu mamlakatimizda xo'jalik yurituvchi subyektlar faoliyatining shaffofligi va ravshanligiga erishish uchun zarurdir. Ushbu masalani amalga oshirish moliyaviy hisobotlarning umumqabul qilingan standartlarini - xalqaro hisobot standartlarini qo'llash bilan bog'lqdir. So'nggi yillarda respublikamizda har yili xalqaro moliyaviy hisobot standartlari (IFRS) bo'yicha buxgalteriya hisobi va hisobotini yuritish bo'yicha qator natijalarga erishildi va bugun biz bu ulkan ishning navbatdagi istiqbolli bosqichiga o'tdik.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning "Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o'tish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi

qarori¹ va unga muvofiq 18 banddan iborat “Yo‘l xaritasi” bu boradagi jiddiy ishlardan dalolat beradi. Shunday ekan, biz xalqaro maydonga, jahon bozoriga intilayotgan ekanmiz, faoliyatimiz ham xalqaro darajaga mos kelishi kerak. Mazkur qarorda mamlakatimizda faoliyat yuritayotgan davlat sektorida buxgalteriya hisobining xalqaro standartlariga o‘tish bo‘yicha yo‘riqnomalar va ko‘rsatkichlar keltirilgan. Aksiyadorlik jamiyatlarida buxgalteriya hisobining xalqaro standartlarini qo‘llash orqali yanada yaxshi natijalarga erishish, aksiyadorlik jamiyatlari faoliyatida yanada yaxshi natijalarga erishish, axborotni yangilash, buxgalteriya hisobi va statistik hisobotlarni byudjetga yuqori darajada integratsiyalashuvini ta‘minlash, ishonchligi va axborotni boshqarish, davlat aktivlarini samarali boshqarish imkonini beradi, natijalarni boshqa mamlakatlar moliyaviy hisobotlari bilan solishtirish imkoniyati yaratiladi, xalqaro munosabatlarning globallashtirish jarayonida mamlakat majburiyatlari qandayligi va o‘z resurslari bilan qanday boshqarishi vaziyatni yaratishi mumkinligi, shuningdek, moliyaviy ahvolni tushunishga asoslanib, bu xorijiy investitsiyalar va donor mablag‘larini ko‘paytirish imkonini beradi..

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-2026-yillarga Mo‘ljallangan yangi O‘zbekistonning Taraqqiyot Strategiyasi to‘g‘risida farmonida mamlakatimiz hududlarida amalga oshirilishi lozim bo‘lgan yo‘nalishlar belgilab berildi. Ushbu strategiyaning 26-maqсад: **“Mamlakatda investitsiya muhitini yanada yaxshilash va uning jozibadorligini oshirish,** kelgusi besh yilda 120 milliard AQSh dollari, 70 milliard AQSh dollari miqdorida moliyaviy investitsiyalar jalb etilishi nazarda tutilgan. “Pastdan-yuqoriga” tamoyiliga asoslangan, samarali sarmoyaviy qo‘llab-quvvatlash va eksport hajmiga asoslangan yangi tizimni yaratishdir. Shu nuqtai nazardan ko‘rinib turibdiki, bu mamlakatimiz hisob amaliyotlarini xalqaro standartlarga muvofiqlashtirish va shu orqali chet el ishbilarmonlarini mamlakatimizning davlat va xususiy korxonalariga bo‘lgan qiziqishini oshirish, ishonchli, shaffof va tushunari hisobot tizimini yaratish vazifasi qo‘yilmoqda.

Shu maqsadda respublikamizda faoliyat ko‘rsatayotgan xo‘jalik yurituvchi subyektlar bilan xorijiy hamkorlar o‘rtasidagi aloqalar jadal kengaymoqda, xo‘jalik hisobi hisobotidan xorijda foydalanish hajmi hamon yuqori. Shu munosabat bilan xalqaro fond bozorlarida ro‘yxatdan o‘tgan aksiyadorlik jamiyatlari uchun BHMS doirasida tuzilgan moliyaviy hisobotlarni MHXSga muvofiq o‘zgartirish masalasi dolzarb hisoblanadi.

Xalqaro standartlarga o‘tishni keng ko‘lamli va sifatli amalga oshirish ijrosida kadrlar masalasi asosiy masala hisoblanadi. Shu sababli, biznes sub'ektlarining xalqaro ishbilarmonlik tilida o‘z nomidan ma'lumotlarni hamma uchun tushunarli va aniq shakllarda olish, buxgalteriya hisobi va audit sohasining kasbiy mahoratiga, shaxsiy tajribalar va intuitsiyalarda aldanmaydigan kadrlarni tayyorlash ustuvor vazifa hisoblanadi.

ADABIYOTLAR SHARHI.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o‘tish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi PQ-4611 qaroriga muvofiq, aksiyadorlik jamiyatlarining amaldagi hisob siyosati MHXS² talablariga muvofiqlashtirib borishni talab etadi. Sababi, aksiyadorlik jamiyatlarining hisob siyosati milliy darajada

¹ “Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o‘tish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi qarori (Mirziyoyev, 2020-yil)

² O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-4611, 2020

shakllantirilib, xalqaro miqyosda moliyaviy hisobotlarni tuzish va taqdim etish tartibiga to'liq mos kelmaydi.

Aksiyadorlik jamiyatlarida amaldagi "Buxgalteriya hisobi siyosati" MHXS asosida to'g'ri va o'z vaqtida shakllantirilishi va uning to'liq amalga oshirilishi yuqoridagi ko'rsatmalar asosida amalga oshirilishi muqarrar. Shu sababli xalqaro buxgalteriya standartlari talablari asosida aksiyadorlik jamiyatlarining yillik moliyaviy hisobotlarini tuzish uchun "Aksiyadorlik jamiyatlarining buxgalteriya hisobi siyosati"ni qayta ko'rib chiqish va ishlab chiqish zarurati paydo bo'lmoqda.

Buxgalteriya hisobining xalqaro tizimini joriy etishda, eng avvalo, aksiyadorlik jamiyatlari faoliyatida buxgalteriya hisobini to'g'ri tashkil etish va yuritish, uni xalqaro hisob tizimiga mos ravishda tashkil etish muhim ahamiyatga ega. Chunki aksiyadorlik jamiyatlarining aksiyalarini birjalar orqali xorijiy investorlarga sotishda moliyaviy hisobot shakllarini xalqaro amaliyotga mos ravishda tashkil etish muhim ahamiyatga ega. Buning uchun buxgalterlar buxgalteriya hisobi va moliyaviy hisobning asosiy tamoyillari va uslubiy asoslari haqida yetarlicha tushuncha va bilimga ega bo'lishi kerak. Buxgalteriya hisobi aksiyadorlik jamiyatlari mablag'larining harakati va ularning shakllanish manbalarini ko'rsatadi. U aksiyadorlik jamiyatlari faoliyatini yaqindan va uzluksiz monitoringini ta'minlash, nazorat natijasida olingan ma'lumotlarni o'lchash va qayd etish hamda ularni yagona o'lchovda, ya'ni pulda umumlashtirish tizimidan iborat. Korxonaning aktiv va passiv operatsiyalari buxgalteriya hisobi ma'lumotlaridan foydalangan holda rejalashtiriladi.

Aksiyadorlik jamiyatlarida buxgalteriya hisobining xalqaro standartlaridan foydalanishning haqiqiy ehtiyoji va afzalligi mavjud. Xalqaro standartlar moliyaviy hisobotlarni ishlab chiqish va ularni yagona standart asosida aniqlash imkonini beradi. Bu buxgalteriya ma'lumotlarini solishtirish, farqlash va almashishni osonlashtiradi. Avvalo, buxgalteriya hisobining xalqaro standartlariga amal qilishning afzalliklari va ulardan foydalanishning ijobiy tomonlari haqida batafsil ma'lumot berish zarur. Bu aksiyadorlar, investorlar, davlat organlari va boshqa aniq tashkilotlarga buxgalteriya hisobi ma'lumotlarini taqdim etish imkonini beradi.

Yana bir afzalligi - tadbirkorlik faoliyatini boshqarish va natijalarni o'lchashning intizomli usullarini ta'minlovchi xalqaro standartlardan foydalanish. Bu ma'lumotlarning shaffof, ishonchli va ta'limotga asoslangan holda taqdim etilishini ta'minlaydi.

Aksiyadorlik jamiyatlarida xalqaro buxgalteriya standartlarini qo'llashning yana bir qancha talablari va afzalliklarini sanab o'tishimiz mumkin. Ushbu standartlardan foydalanishning bir necha sabablari bor:

1.OCHIQLIK: Xalqaro standartlar buxgalteriya hisobining izchilligi va shaffofligini ta'minlaydi. Ular muvofiqlashtirilgan buxgalteriya hisobi va hisobotini taqdim etish hamda aksiyadorlar va boshqalarga moliyaviy ma'lumotlarni taqdim etish orqali shaffoflikni oshirishga yordam beradi.

2.TESKARI NATIJA TAYYORLASH: Xalqaro standartlar standartlardan foydalangan holda buxgalteriya jarayonlari va buxgalteriya hisobi ma'lumotlarini tayyorlashni ta'minlaydi. Natijada, ishonchli, to'liq va izchil moliyaviy hisobotlarni taqdim etish orqali aksiyadorlar, investorlar va boshqalar natijalarni solishtirish va ko'rib chiqishni osonlashtiradi.

3.GLOBAL BOZORDA ISHLASH IMKONI: Buxgalteriya hisobining xalqaro standartlariga muvofiqligi aksiyadorlik jamiyatlariga jahon bozorida faoliyat yuritish imkonini

beradi. Bu aksiyadorlik jamiyatlariga tayyor moliyaviy hisobotlarni taqdim etish, investorlar va hamkorlar bilan xalqaro miqyosda hamkorlik qilish imkonini beradi.

4.STRUKTURALARNI SOLISHTIRISH: Xalqaro standartlar buxgalteriya hisobini rejalashtirish va biznesni boshqarishni rivojlantirish imkoniyatlarini ochib beradi. Ular buxgalteriya ma'lumotlarini taqdim etish va baholash usullarini standartlashtirish orqali kompaniyalar, korporatsiyalar va davlat idoralarining moliyaviy natijalarini taqqoslash uchun standart asos bo'lib xizmat qiladi.

5.INVESTORLARNI HARAKATINI KO'PAYTRISH: Xalqaro standartlardan foydalanish, davlat idoralari investorlarni ishontirishga yordam beradi. Ular amalga oshiradigan standartlar investorlarga ishonch va qaror qabul qilish uchun yaxshiroq moliyaviy ma'lumot beradi.

Jahon kapital bozoriga chiqish va xorijiy investorlarni jalb qilishda moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga muvofiq hisobotlarni tayyorlash hayotiy zaruratga aylanadi. Ma'lumki, xalqaro moliyaviy hisobot standartlari keyingi yillarda mamlakatimiz buxgalteriya hisobini isloh qilishning asosiy vositasi sifatida qaralmoqda. Mamlakatimiz xo'jalik yurituvchi subyektlarida moliyaviy hisobotning xalqaro standartlarining joriy etilishi xorijiy investorlarni jalb etish yo'nalishlarining takomillashuviga va buxgalteriya hisobining qulay tizimini yaratishga olib kelmoqda. Hisobotlardagi ma'lumotlarning shaffofligi va xolisligiga ham erishilmoqda, bu esa investorlar va banklar tomonidan korxonani rivojlantirishga sarmoya kiritish masalasini hal etishga xizmat qilmoqda. Xalqaro moliyaviy hisob tamoyillari asosida shakllangan zamonaviy buxgalteriya tizimi korxonalarga o'z faoliyatini bozor iqtisodiyoti talablaridan kelib chiqib boshqarish imkonini beradi. Xalqaro moliyaviy hisobot standartlariga muvofiq hisobot berish xalqaro kapital bozorida moliyaviy axborot almashish uchun yagona muhitni yaratadi. O'zbekistonning jahon hamjamiyatiga integratsiyalashuvi jarayonida buxgalteriya hisobini xalqaro moliyaviy hisobot standartlari (IFRS, IFRS) talablariga muvofiq tashkil etish dolzarb masalalardan biriga aylanib bormoqda. Shu munosabat bilan xo'jalik yurituvchi sub'ektlar faoliyati to'g'risida ishonchli ma'lumotlarni taqdim etish zarur bo'lib, bu vazifani bajarishda buxgalteriya hisobi muhim o'rin tutadi.

Xalqaro moliyaviy hisobot standartlari bo'yicha xalqaro va mahalliy iqtisodchilar va amaliyotchilar (auditorlar, buxgalterlar, tahlilchilar) izlanishlari va turlicha yondashuvlaridan kelib chiqib ta'rif berganlar. Ko'rinib turibdiki, bu ta'riflarning barchasi yagona maqsadni ko'zlaydi, ya'ni hisob siyosati buxgalteriya hisobini yuritish va xalqaro moliyaviy hisobotlarni tuzishga qaratilgan qoidalar majmuasidan iborat. Moliyaviy hisobotlarning xalqaro standartlari (MHXS) – bu amaliyotchi buxgalterlarning faoliyatini murakkablashtiradigan ba'zi bir qoidalar to'plami emas, balki, mantiqan buxgalteriya hisobi tizimining oddiy tamoyillariga asoslanadi, uning maqsadi moliyaviy hisobotlarda korxonalar faoliyati to'g'risida haqqoniy moliyaviy ma'lumotlarni taqdim etishdan iboratdir³. 2022-2026 yillarda Yangi O'zbekiston Taraqqiyot strategiyasida ham real sektor korxonalarini jadal rivojlantirish, diversifikatsiya qilish va sifatini

---

³ A.A.Karimov, A.K.Ibragimov, N.K.Rizaev, N.M. Imamova Xalqaro moliyaviy hisob standartlari Darslik Toshkent– 2021 15 b

yaxshilash masalalari ilgari surilgan⁴. Bu ular to'g'risidagi ishonchli ma'lumotlarni shakllantiradigan hisob tizimini xalqaro standartlarga moslashtirishni talab qiladi. Shuningdek, aholi bandligi darajasini oshirishda respublikamiz iqtisodiyot tarmoqlarini, ayniqsa, davlar ulushi mavjud bo'lgan jamiyatlarni yanada rivojlantirish, sarmoyalarni keng jalb etish muhim ahamiyat kasb etmoqda. tarmoqlarda yangi ish o'rinlarini yaratish, ularda moliyaviy hisob va hisobotlarni xalqaro standartlar talablari asosida tashkil etish muhim ekanligini ko'rsatmoqda

Mamlakatning jahon hamjamiyatiga integratsiyalashuvida xalqaro biznesni amalga oshirishda buxgalteriya hisobi tizimiga bir qator omillar ta'sir ko'rsatadi.

- milliy iqtisodiyotni rivojlantirish jarayoni, ayniqsa moliyaviy natijalar va auditorlik xulosalari bilan qiziquvchi investorlar, moliyaviy hisobotlardan foydalanuvchilarning rolini oshirish.

- moliyaviy hisobotlar va auditlarning roli va sifatini oshirish, ishonchli va sifatli hisobotlarning bajarilishini ta'minlash

- iqtisodiyotning globallashuvi sharoitida dunyoning ko'plab mamlakatlari bilan transmilliy kompaniyalarni tashkil etish

Ma'lumki, buxgalteriya hisobi "biznes tili" hisoblanadi. Xo'jalik yurituvchi sub'ektlar bir-biri bilan iqtisodiy aloqada bo'lganligi sababli, ular o'z sheriklarining moliyaviy ahvolini bilishlari kerak. Uning moliyaviy ahvolini tushunish uchun uning moliyaviy hujjatlarini tushunish kerak. Yoki bir-biriga zid bo'lmagan sub'ektlar o'rtasidagi hamkorlikning bir xil tamoyillari va qoidalariga asoslanib moliyaviy hisobotlarni tayyorlash kerak. Xalqaro moliyaviy hisobot standartlari butun dunyo bo'ylab moliyaviy hisobotni izchil, shaffof va solishtirish mumkin bo'lgan umumiy qoidalarni o'rnatadi. Mamlakatimizda faoliyat ko'rsatayotgan xo'jalik yurituvchi sub'yektlarda buxgalteriya hisobi va moliyaviy hisobotni MHXSga muvofiq yuritish jarayoniga o'tishda Yevropa davlatlarining MHXSni joriy etish tajribasini o'rganish va bu jarayon muammolariga tizimli yondashish muhim masala hisoblanadi. Jahon mamlakatlarida moliyaviy hisobotning xalqaro standartlarini joriy etish holatidan kelib chiqib, ularni maxsus me'yoriy hujjatlar orqali bevosita qabul qilgan mamlakatlarga Yevropa standartlari bilan bir qatorda o'z milliy standartlarini ham muvofiqlashtirilgan holda joriy etgan davlatlar qatoriga AQSh, Yaponiya, shuningdek, Xitoy, Estoniya va Latviya kiradi. Qo'shma Shtatlarda ko'plab professional buxgalteriya jamiyatlari mavjud. Aynan ular mamlakatdagi barcha kompaniyalarga tatbiq etilishi uchun umumiy qabul qilingan buxgalteriya tamoyillarini (GAAP) ishlab chiqqanlar va ularni amalga oshirish ustida doimiy ish olib boradilar. Ushbu modelning ijobiy tomonlari dunyoning barcha mamlakatlari tomonidan e'tirof etilgan bo'lib, buxgalteriya hisobida uning asosiy qoidalari hisobga olinadi. Shunday qilib, ushbu model qoidalari MHXSning asosiy tamoyillarini tashkil qiladi.

AQShda standartlarni boshqa standartlar bilan taqqoslaganda, GAAP investorlar manfaatlarini hurmat qilish nuqtai nazaridan eng qat'iy standartlardan biridir. Xalqaro Buxgalteriya Standartlari Kengashi tomonidan ishlab chiqilgan va Xalqaro Buxgalteriya Standartlari ostida ishlab chiqilgan GAAPning asosiy tamoyillari quyidagilardan iborat. :

Ikki tomonlama tushuncha. Eng muhim tamoyil har doim kompaniyaning mablag'lari

---

⁴ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni 2022 — 2026-yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida 2022-yil 28-yanvar, PF-60-son www.lex.uz

miqdori har doim uning majburiyatlari va kapitaliga teng bo'lishidir: Aktivlar = majburiyatlar + o'z kapitali.

Pulni o'lchash tushunchasi. Bu shuni anglatadiki, moliyaviy hisobot faqat pul qiymatiga ega bo'lgan ma'lumotlarni o'z ichiga oladi, buxgalteriya hisobi korxonaning holati to'g'risida to'liq bo'lmagan hisobotdir va har doim ham korxonaning moliyaviy natijalarini aks ettirmaydi va u haqidagi eng muhim ma'lumotlarni qamrab olmaydi; .

Amerika buxgalteriya hisobining o'ziga xos xususiyati shundaki, u g'oyalarning eng asosiy qismi bo'lgan foydani hisoblash qobiliyatiga qaratilgan. Amerikalik buxgalterlar ishida foyda tushunchalarining ikki turi shakllangan: iqtisodiy foyda va buxgalteriya foydasi. Ikki foyda o'rtasidagi farqni hisobga olish muhimligini ta'kidlaydi.

Buyuk Britaniyada buxgalteriya hisobining rivojlanish xususiyatlari bevosita Britaniya-Amerika (Niderland) modeli bilan bog'liq. Chunki Britaniya buxgalteriya hisobi zamonaviy buxgalteriya hisobi modellarining masalan, Britaniya-Amerika (Niderland), Anglo-Sakson va AQSH GAAP kabi zamonaviy buxgalteriya hisobining shakllanishida asosiy manba hisoblangan.

Xorij olimlaridan Jessica X.Yang, Nada Kakabadze va Dmitro Lazovskiylar moliyaviy hisobot xalqaro standartlarining asosiy maqsadi rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlar iqtisodiyotiga xorijiy investitsiyalarni jalb qilishdir, degan xulosaga kelishgan⁵ . Boshqa bir iqtisodchi olim moliyaviy hisobot xalqaro standartlarining qabul qilinishi jahon mamlakatlarida moliyaviy hisobotlarning ishonchligi va taqqoslanuvchanligiga bo'lgan ehtiyojning ortishi bilan bog'liqdir, deb ta'kidlagan⁶. L.V.Gusarova qayd etishicha, MHXS bo'yicha hisobot tuzadigan kompaniya haqida axborot potensial investorning moliyalashtirish ular bilan bog'liq risklarni tushunishi va baholashi uchun yetarlidir. Shunday qilib, xo'jalik yurituvchi sub'ekt tomonidan moliyaviy hisobotlar tuzishda moliyaviy hisobotning xalqaro standartlaridan foydalanish ularning moliyalashtirish manbalari uchun kurashdagi raqobatbardoshligini oshirishga imkon beradi⁷. N.V.Malinovskaya MHXSning ahamiyati shundaki, bozor iqtisodiyoti sharoitida integratsiya aloqalarini rivojlantirish uchun dunyoning barcha mamlakatlarida barcha foydalanuvchi tushunishi uchun oson bo'lgan moliyaviy hisobotlar tuzish maqsadga muvofiq⁸, deb ta'kidlaydi.

Xalqaro moliyaviy hisobot standartlarining eng muhim afzalliklaridan biri shundaki, hisobotlar muvofiqlashtirilganligi sababli investorlar ularni tushunish uchun ularni qayta ishlash

---

⁵ Jessica Hong Yang, Nada Kakabadze, Dmytro Lozovskyi. International financial reporting standards (IFRS) // Journal of Governance and Regulation / Volume 2, Issue 3, 2013, Continued - 1

⁶ Auwalu Musa. The Role of IFRS on Financial Reporting Quality and Global Convergence: A Conceptual Review.//International Business and Accounting Research Journal Volume 3, Issue 1, January 2019, 67-76

⁷ Gusarova L.V. Notijorat tashkilotning moliyaviy hisobotini MHXS formatiga o'tkazish metodologiyasi // Byudjet va notijorat tashkilotlarida buxgalteriya hisobi. 2012. № 5. bet. 17–30.

⁸ Malinovskaya N.V. Buxgalteriya hisobotining yangi shakllari va ularning MHXS talablari bilan yaqinlashishidagi roli // Xalqaro buxgalteriya hisobi. 2011. № 32. bet. 23–27.

va tuzatishga vaqt va pul sarflashlari shart emas. MHXS asosida tayyorlangan hisobotlar investorlar uchun xarajatlarni kamaytiradi. Bundan tashqari, axborotning shaffofligi va ravshanligi tufayli ular aksiyalarni tanlashda kamdan-kam xato qilishadi. Bir tomondan, aksiyalar qiymatining oshishi, ikkinchi tomondan, aksiyalar bloki kompaniyalarni yangi investitsiyalar uchun jozibador qiladi. Yo'qotishlarni darhol tan olish xalqaro moliyaviy hisobot standartlarining asosiy xususiyatlaridan biridir. Chunki bu nafaqat investorlar, balki kreditorlar va kompaniyaning boshqa manfaatdor tomonlariga ham foyda keltiradi.

METODOLOGIYA.

Yuqorida bildirilgan fikrlariga asoslangan holda “O‘zbekiston temir yo‘llari” AJ ning asosiy tamoyillar va qoidalar belgilandi, hamda maqola paradigmasi sifatida miqdoriy, ob'ektiv va ilmiy usullardan foydalanildi.

Aksiyadorlik jamiyatlarida MHXS ni qo‘llash natijalari tahlil qilish va uni takomillashtirish bo‘yicha olib borilgan ilmiy maqola jarayoni asosan deduktiv usul bo‘yicha amalga oshirildi. Bu umumiy bilimdan xususiy bilimga o‘tish usuli. Dekart inson ongini juda qadrlaydi, buning natijasida u ratsionalizmni rivojlantiradi⁹.

Aksiyadorlik jamiyatlarida hisobotlarni MHXS lar talablariga muvofiqligi natijalarini umumlashtirish kelajakdagi moliyaviy hisobotlarning ishonchliligini oshirishga, shuningdek, investitsiyalar harakatini prognozlash, tushuntirish va tushunishga olib keldi.

Shuningdek, Aksiyadorlik jamiyatlarida hisobotlarni MHXS lar talablari asosida shakllantirishga tanlab olingan ob‘yek “O‘zbekiston temir yo‘llari” AJ dagi mavjud natijalarni ishonchliligi tekshiruv va kuzatuvlar asosida tasdiqlandi.

Bundan tashqari, ilmiy maqolada xorijlik olim va mamlakatimiz olimlarining ilmiy ishlari asosida “O‘zbekiston temir yo‘llari” aksiyadorlik jamiyati hisobotlarini xalqaro moliyaviy hisob standartlari asosida tayyorlash va ularni talablarga moslashtirishda qiyosiy tahlil usullaridan foydalanildi.

Tahlil va natija

Balans aktivi va passivining yillik o‘zgarishlarini tahlil qilish orqali kompaniyaning moliyaviy holatini va uning rivojlanishini baholash mumkin. Quyidagi tahlil "O‘zbekiston temir yo‘llari” AJ ning balans aktivi va passivining yil boshidagi va yil oxiridagi ko‘rsatkichlarini taqdim etadi, ularning mutloq farqi va o‘shish sur‘atlarini hisoblash orqali umumiy xulosalarni chiqaradi.

1-jadval Balansning aktiv moddalarining gorizontal va vertikal tahlili

Balans aktivi	Yil boshi 01.01.2020		Yil oxiri 31.12.2020		Mutloq farqi, mln. So‘m	O‘shish sur‘ati, %
	Summa, mln. so‘m	Ulushi, %	Summa, mln. so‘m	Ulushi, %		
A	1	2	3	4	5	6
Balans jami aktivi qiymati, jami	36 250 088 159	100	36 794 808 596	100	544 720 437	102
1. Uzoq muddatli aktivlar	24 263 525 866	67	23 639 636 266	64	-623 889 600	97

⁹ https://uz.wikipedia.org/wiki/Deduktiv_metod

2. Joriy aktivlar	11 986 562 293	33	13 155 172 330	36	1 168 610 037	110
Shu jumladan:						
2.1 Zaxira va xarajatlar	9 440 412 906	26	9 792 238 653	27	351 825 747	104
2.2 Debitorlik qarzlari	1 698 781 339	5	2 724 617 206	7	1 025 835 867	160
2.3 Pul mablagʻlari va qimmatli qogʻozlar	847 368 048	2	638 316 471	2	-209 051 577	75

Yuqoridagi jadval maʼlumotlariga koʻra korxonada mulki yil boshiga nisbatan 544 720 437 soʻmga yoki 2% ga koʻpaygan. Korxonada faoliyati uchun korxonada boyligining koʻpayganligi ijobiy xoldir. Mulkning koʻpayishi oborot aktivlar xisobiga boʻlgan, oborot aktivlar yil oxiriga 1168610037 soʻmga oʻsgan. Uning jami mulkdagi salmogʻi 10% ga koʻpaygan. Zaxira va xarajatlar yil boshiga nisbatan 351825747 soʻmga koʻpaygan. Yil boshiga nisbatan 4% ga koʻpdir. Jami mulk tarkibiga koʻra uzoq muddatli aktivlar yil boshiga nisbatan 3% ga kamaygan. Bu korxonada faoliyati uchun salbiy xolatdir.

Umuman olganda, ushbu maʼlumotlar asosida kompaniya moliyaviy holatini yaxshilash uchun debitorlik qarzlari va likvidlikni boshqarishga eʼtibor qaratishi kerak.

2-jadval Balansning passiv moddalarining gorizontaal va vertikal tahlili

Balans aktivi	Yil boshi 01.01.2020		Yil oxiri 31.12.2020		Mutloq farqi, mln. Soʻm	Oʻsish surʼati, %
	Summa, mln. soʻm	Ulushi, %	Summa, mln. soʻm	Ulushi, %		
A	1	2	3	4	5	6
Balans passivi jami	36 250 088 159	100	36 794 808 596	100	544 720 437	102
1.Oʻz mablagʻlari manbalari	17 433 360 843	48	16 154 083 174	44	-1 279 277 669	93
2.Majburiyatlar	18 816 727 316	52	20 640 725 422	56	1 823 998 106	110
Shu jumladan:						
2.1. Uzoq muddatli majburiyatlar	16 767 327 464	46	18 758 318 766	51	1 990 991 302	112
2.2. Qisqa muddatli majburiyatlar	2 049 399 852	6	1 882 406 656	5	-166 993 196	92

Jadval maʼlumotlariga koʻra, jami manbalar yil boshiga nisbatan 544 720 437 soʻmga yoki 2 % ga koʻpaygan. Oʻz mablagʻlari manbalari hisobot yil boshiga nisbatan 1 279 277 669 soʻmga yoki 7 % ga kamaygan. Majburiyatlar yil boshiga nisbatan 1 823 998 106 soʻmga yoki 10 % ga koʻpaygan. Yuqoridagi jadval koʻrsatkichlaridan xulosa qiladigan boʻlsak korxonada

faoliyati uchun salbiy holatdir.

Umuman olganda, kompaniya balansida o'sish bo'lsada, o'z mablag'larining kamayishi va majburiyatlarning oshishi muhim hisoblanadi va bu moliyaviy barqarorlikni ta'minlash uchun qo'shimcha choralarni talab qiladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

“O‘zbekiston temir yo‘llari” AJ ning hisobotlarini xalqaro standartlarga o‘tkazish va takomillashtirish jarayonida quyidagi taklif va tavsiyalarni ko‘rib chiqish mumkin:

1. Hisobotlarni Xalqaro Standartlarga Moslashtirish

- **IFRS Standartlarini O‘rganish:** IFRS (Xalqaro Moliyaviy Hisobot Standartlari) asosida hisobotlarni tayyorlashni boshlash. Ularning har bir talabi va qoidalarini o‘rganish va tatbiq qilish.

- **Moliyaviy Hisobotlarni Modernizatsiya Qilish:** Hisobotlarning tarkibini va formatini xalqaro standartlarga moslashtirish. Masalan, moliyaviy holat to‘g‘risidagi hisobot (Balance Sheet), foyda va zarar to‘g‘risidagi hisobot (Income Statement), naqd pul oqimlari to‘g‘risidagi hisobot (Cash Flow Statement) va aksiyadorlar kapitali to‘g‘risidagi hisobot (Statement of Changes in Equity) kabi hisobotlarni yaxshilash.

2. Texnologiya va Dasturiy Ta‘minotni Takomillashtirish

- **Hisobotlar Dasturiy Ta‘minotini Yangilash:** Moliyaviy hisoboti tayyorlash va monitoring qilish uchun ilg‘or dasturiy ta‘minotlarni joriy qilish. Masalan, ERP tizimlarini (Enterprise Resource Planning) qo‘llash.

- **Ma‘lumotlar Integratsiyasi:** Tashkiliy tuzilma va moliyaviy ma‘lumotlarni integratsiya qilish orqali hisobotlar tayyorlash jarayonini avtomatlashtirish.

3. Kadrlarni Malakasini Oshirish

- **Treninglar va Sertifikatlash:** Xodimlarga xalqaro moliyaviy standartlar bo‘yicha treninglar o‘tkazish va sertifikatlash. Auditorlik va hisobotlar bo‘yicha tajribali mutaxassislarni jalb qilish.

- **Tajriba Almashish:** Xalqaro tajribaga ega moliyaviy mutaxassislar va auditorlar bilan maslahatlashish va tajriba almashish.

4. Moliyaviy Hisobotlar Shaffofligini Ta‘minlash

- **Hisobotlar Shaffofligini Oshirish:** Hisobotlar muhim moliyaviy ko‘rsatkichlarni aniq va shaffof ko‘rsatishi kerak. Ma‘lumotlar to‘g‘riligini va ishonchligini ta‘minlash uchun ichki nazorat tizimini mustahkamlash.

- **Audit Qaydlarini Yaxshilash:** Ichki va tashqi audit jarayonlarini muntazam ravishda o‘tkazish va auditorlik xulosalariga asoslanib, hisobotlarni takomillashtirish.

5. Investorlar Bilan Muloqotni Kuchaytirish

- **Investorlar uchun Hisobotlar Tayyorlash:** Investorlar uchun hisobotlarni aniq, tushunarli va qiziqarli tarzda taqdim etish. Moliyaviy ma‘lumotlar va prognozlar to‘g‘risida batafsil ma‘lumot berish.

- **Investorlar Bilan Doimiy Aloqa:** Investorlar bilan doimiy aloqada bo‘lish, ularning savollariga tez va aniq javoblar berish.

6. Risklarni Boshqarish

- **Risklarni Baholash:** Hisobotlarni tayyorlash jarayonida yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan risklarni baholash va ularni minimallashtirish uchun choralar ko‘rish.

• **Kontrollarni Kuchaytirish:** Hisobotlarning sifatini ta'minlash uchun ichki nazorat va monitoring tizimlarini kuchaytirish.

7. Ommaviy Axborot Vositalarida Faoliyatni Kengaytirish

• **Ma'lumotni E'lon Qilish:** Hisobotlarni va moliyaviy natijalarni ommaviy axborot vositalarida e'lon qilish orqali kompaniyaning ochiqligini ta'minlash.

• **PR va Marketing Strategiyalarini Ishlab Chiqish:** Investorlarni jalb qilish uchun kompaniyaning ijobiy imijini yaratish va uni targ'ib qilish.

8. Davriy Takomillashtirish

• **Kompaniya Amaliyotini Takomillashtirish:** Davriy ravishda hisobotlarni ko'rib chiqish va xalqaro standartlarga mos ravishda takomillashtirish.

• **O'zgarishlarni Tashkillashtirish:** Xalqaro standartlardagi o'zgarishlarni doimiy ravishda kuzatib borish va hisobotlarni ular asosida yangilash.

Ushbu taklif va tavsiyalar "O'zbekiston temir yo'llari" AJ ning hisobotlarini xalqaro standartlarga moslashtirish va takomillashtirishda yordam beradi, shuningdek, investitsion jozibadorlikni oshiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. "Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o'tish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi qarori (Mirziyoyev, 2020-yil)
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-4611, 2020
3. A.A.Karimov, A.K.Ibragimov, N.K.Rizaev, N.M. Imamova Xalqaro moliyaviy hisob standartlari Darslik Toshkent– 2021 15 b
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni 2022 — 2026-yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida 2022-yil 28-yanvar, PF-60-son [www lex.uz](http://www.lex.uz)
5. Jessica Hong Yang, Nada Kakabadse, Dmytro Lozovskyi. International financial reporting standards (IFRS) // Journal of Governance and Regulation / Volume 2, Issue 3, 2013, Continued – 1
6. Auwalu Musa. The Role of IFRS on Financial Reporting Quality and Global Convergence: A Conceptual Review.//International Business and Accounting Research Journal Volume 3, Issue 1, January 2019, 67-76
7. Malinovskaya N.V. Buxgalteriya hisobotining yangi shakllari va ularning MHXS talablari bilan yaqinlashishidagi roli // Xalqaro buxgalteriya hisobi. 2011. № 32. bet. 23–27.
8. <http://www.norma.uz>.
9. <http://www.mf.uz>.
10. <http://www.lex.uz>.
11. <http://www.cbu.uz>.
12. <http://www.uzpsb.uz>.
13. <http://railway.uz>.